

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд на Росица Георгиева Филатова
„Сътрудничество между НАТО и ЕС за изграждане на
Архитектура за сигурност в Европа (1992 – 2015)“,
за присъждането на научната и образователна степен „доктор“,
от доцент д-р Здравко Попов, Философски факултет, СУ „Св. Кл. Охридски“

Рецензираният труд е в професионално направление 3.3 Политически науки, Научна специалност Политология (Международни отношения). Той се състои от Увод, Четири Глави и Заключение в обем (заедно с литературата) от 200 страници. Посочените заглавия в литературата са 256, на български и английски език. Ползвани са както книги и статии, така и документи и интернет информация.

Похвално е, че имаме дисертационно изследване на изграждането на архитектурата за сигурност на Европа - тема, бидейки изключително актуална и сложна, в същото време рядко срещана в академичните среди като предмет за научно третиране. Това дължим на избора на дисертантката и нейния научен ръководител, и на катедрата приела и утвърдила темата. Трябва да се окуражават подобни научни изследвания – не на нещо отминало и многократно интерпретирано, а на нещо, актуално, течащо, променливо, контроверсно, и определящо в голяма степен бъдеще.

Похвално е също, че авторката работи с факти и документи и се стреми да се придържа към реалните процеси и събития в обхвата на темата, което придава на изследването й сравнително верифицируем характер.

Целта на дисертационното изследване е да покаже и докаже, че изграждащата се архитектура за сигурност в Европа е възможна единствено чрез взаимопроникващото сътрудничество на НАТО и Европейския Съюз. Чисто композиционно тази цел се преследва чрез три последователно осъществени анализи: на НАТО, на ЕС, и на взаимодействието на НАТО и ЕС.

Периодът на изследването е след края на Студената война почти до наши дни. Теренът на изследването е регионален – Западни Балкани и Черно море. Дисертантката си служи с историографски, дескриптивни и сравнителни методи. (Вж. стр. 14-15). Правилно е отбелязано, че след Студената война, на преден план излиза не идеологическия и геополитическия конфликт Изток-Запад, характеризиращ пост-военния световен ред, а новите заплахи пред цивилизацията – екология, миграция, етнически и религиозни сблъсъци, регионални и глобални престъпни мрежи, и най-вече тероризъм. Поради това, все по-голяма тежест в международните отношения започват да играят международните организации като по-ефективен инструмент за разрешаване на проблемите, породени от тези нови заплахи. Посочено е предизвикателството, което допълнително мотивира и оправдава тезата на дисертацията, а именно, че ЕС претендира да бъде самостоятелен глобален играч, но без НАТО, той, особено в сферата на сигурността и външната политика, е неспособен да стане такъв играч.

Добре е подходено в дисертацията – преди съдържателната част, в нарочна теоретична глава – да се изяснят базисни концептуални парадигми и понятия по отношение на разбирането за международна сигурност. Така ние разбираме какво авторът разбира под „сигурност“, „секюритизация“ и „комплекс за сигурност“. По-голямо внимание е отделено на двете големи теоретични школи – **реализма** (респективно неореализма) и **либерализма** (респективно неолиберализма) (вж. стр. 26-36). Очевидно е, че за Росица Филатова, по-приемлива и по-обясняваща настоящата глобалната среда е школата на **неолиберализма**, доколкото именно тази школа, според нея, извежда международните организации в център на правене на политика, особено по отношение на мира, стабилността и предоставяне на гаранции за устойчиво развитие. Въпреки, че не подценява ролята и значението на националните държави и техните интереси, дисертантката твърди, че по отношение на темата, неолиберализмът най-адекватно осветлява преимуществата на НАТО и ЕС за изграждане на новата архитектура за сигурност на Европа (вж. стр.40).

Втора глава е посветена на изясняване на поведението и приноса на ЕС за сигурността на стария континент. Това става през призмата на отношенията на ЕС към Русия, и през Европейската политика на съседство (Източното

партньорство и Средиземноморската стратегия на ЕС). По-голяма стойност в тази глава за мен има анализът на институциите на ЕС – **ЗЕС, ОВППС, ЕПСО**. Вярно е посочено, че Договорът от Маастрихт (1992) е правния пусков механизъм на оформянето и еволюцията на наднационалната европейска политика за външни отношения и сигурност. Той прави възможно конструирането и запазването на идентичността на ЕС на международно ниво. Въвеждането чрез Амстердамския договор (1997) на поста Висш Представител на ОВППС още по-силно утвърждава тази идентичност (стр. 61). Амстердамският договор легализира практически и военните мисии на ЕС и отключва процесите за по-тясно сътрудничество в сферата на отбраната.

Добре е описана важната функция на ЗЕС (създаден през далечната 1954) в този преходен период, който държи военно-отбранителните пълномощия на Европа. Той е свързващото звено между ЕС и НАТО, или както точно е казано, той е „европейския стълб на НАТО“ (стр. 63). Проблемът за идентичността обаче в този период е, че има страни-членки на ЕС, които не са членки на НАТО (Швеция, Финландия, Австрия, Ирландия) и страни членки на ЕС, които не са членки на ЗЕС (Дания, Гърция, Ирландия). Конфликтът в Косово и терористичните удари в САЩ ускоряват процеса на интегрирането и сливането на ЗЕС в институционалната рамка на ЕС. В текста на дисертацията, макар и малко разхвърляно, правилно е очертана амбицията на институцията на ЕПСО (Кьолн, 1999) да създаде и управлява капацитет по сигурност и отбрана на ЕС, сравнително безотносително политиките и действията на НАТО. Достатъчно място е отделено и за формулировките и насоките за външната политика и политиката за сигурност на ЕС, заложи в Договора от Лисабон (стр. 71-76). Важен момент тук е засилването на развитието на създадената през 2004 г. **Европейска Агенция за Отбрана**. Констатацията на Росица Филатова е, че въпреки политическите усилия, институционалните реформи и отделените ресурси, ЕС чрез общата си политика за сигурност и отбрана не успява да постигне за този период целта си – да стане самостоятелен и ефективен стратегически играч в света (стр. 76). И това в голяма степен е илюстрирано чрез мисиите на ЕС в Босна и Херцеговина, Косово, Грузия и Украйна.

Трета глава е описание и анализ на ролята и значението на НАТО за сигурността на Европа след края на Студената война. Като конституиращи

документи за трансформацията и новите задачи на НАТО дисертантката посочва **Лондонската декларация (1990)** и **Римската декларация (1991)**. Променя се характера на НАТО от организация за колективна отбрана в организация за колективна сигурност (стр. 94-95). Алиансът демонстрира нови форми на политическо и военно сътрудничество за запазване на мира и стабилността на Европа. Добре е представена в тази глава Инициативата Партньорство за Мир (1994). През 1997 г. се учредява **Евроатлантическия съвет за партньорство (ЕАСП)**, с който се направлява разширяването и развитието на диалога, сътрудничеството и консултациите между НАТО и страните-партньори на НАТО, и с което, както правилно е отбелязала дисертантката, ЕАСП се превръща във важна част от европейската архитектура за сигурност (стр.98). Като ключово събитие на този етап от трансформацията на НАТО е добавена срещата на върха във Вашингтон през 1999 г., където е приета нова стратегическа концепция на Алианса и са поканени да станат пълноправни членове на НАТО Чехия, Унгария и Полша.

В текста прецизно са разяснени операциите на НАТО за поддържане на мира: мироопазване, мироналагане, превенция на конфликти, умиротворяване, изграждане на мир и хуманитарни операции. По подобие с втората глава за ЕС, Росица Филатова разглежда ролята и приноса на НАТО за сигурността в Югоизточна Европа – Западни Балкани и Черноморския регион, съсредоточавайки анализа си предимно на успешните интервенции и подкрепи в Босна и Херцеговина, Косово, Грузия и Украйна. Не е отминато и плодотворното сътрудничество на НАТО в Средиземноморския диалог и Истанбулската инициатива (118 стр.). Оценявам много високо частта, разработена от авторката, за ролята на НАТО в борбата срещу тероризма и в областта на киберотбраната (стр. 120-139). Смятам я за приносен момент на дисертацията. Коментарът на Филатова е, че цялостното преобразуване и развитие на НАТО след 1989/1990 води до превръщането му в безспорен лидер в изграждането на архитектурата за сигурност на Европа.

Последната, четвърта глава, въпреки по-малкия си обем, всъщност е същинската част по темата на дисертацията. Тя третира взаимодействието и синергията между НАТО и ЕС при изграждането на европейската архитектура за сигурност. За авторката **няма друг гарант** за сигурността на европейците от сътрудничеството между НАТО и ЕС.

Изхожда се, на първо място, от това, че НАТО и ЕС споделят едни и същи ценности на западната цивилизация – мир, демокрация, върховенство на закона, права на човека, икономически просперитет и др. На второ място, собствените процеси на НАТО за адаптиране и трансформиране след края на Студената война, и вътрешните процеси на ЕС за създаване на свой собствен капацитет за сигурност и отбрана, всъщност имат една и съща посока и цел – превръщането и удържането на Европа в зона на мир, сигурност, стабилност и устойчиво развитие. Всичко това прави необходимо тяхното постоянно взаимодействие и взаимодопълване при изграждането на архитектурата за сигурност на Европа. Това е генералната теза на Росица Филатова. Какво е необходимо да се направи? – Отговорът е: задължителна оперативна съвместимост и синергия на всички възможни равнища – политическа, институционална, военна, разузнавателна, ресурсна, хуманитарна и т.н.

Авторката разкрива именно такива дейности и структури, които правят възможна и реална тази съвместимост и допълване – групата „Способности НАТО-ЕС“ (2003), декларацията на НАТО-ЕС относно ЕПСО (2002), споразуменията „Берлин плюс“, постоянните срещи-форуми на НАТО и ЕС и много други. Стратегическото партньорство на двете международни организации е потвърждавано и задълбочавано в поредицата от срещи на върха в Лисабон (2010), във Варшава (2016), Брюксел (2018).

В тази глава дисертантката отново ни връща на Западни Балкани за да ни демонстрира успешните форми на сътрудничество на НАТО и ЕС – в Босна и Херцеговина и в Косово. Разгледани са в този контекст – Пактът за Стабилност в Югоизточна Европа, Инициативата на САЩ за Югоизточна Европа, Програмата Партньорство за Мир. Специално внимание е отделено за Идеята за Обединяване и Споделяне, лансирана през декември 2008 от министрите на отбраната на ЕС в Декларацията за способностите (стр. 162). Отбелязва се, че защитата на киберпространството е изключително перспективна съвместна политика на НАТО и ЕС.

В заключението си, Росица Филатова смята, че има четири ключови области за възможността на провеждането на ефективни съвместни операции на НАТО и ЕС: съвместно планиране, генериране на сила, военна командна

структура и политически надзор (стр. 176-177). Разбира се, във всичко това, според мен, решаваща роля имат и ще имат САЩ.

Накрая, бих искал да задам и един въпрос на дисертантката – Не смята ли, че **Организацията за Сигурност и Сътрудничество в Европа (ОССЕ)** също има съществен принос за изграждането на архитектурата за сигурност на Европа?

Въпреки определени редакционни и стилистични бележки, които могат да се предявят към текста, известната несистематичност, повторемост на съдържание, и преобладаването на разказа над анализа, смятам, че предложеният ни труд отговаря на научните изисквания за дисертационно изследване. Приемам приносните моменти на дисертационния труд. Авторефератът е направен по правилата. Публикациите (четири на брой) са изцяло в обхвата на темата на дисертацията. Нямам общи публикации с дисертантката.

Въз основа на написаното в рецензията, предлагам на уважаваното жури да присъди на Росица Георгиева Филатова за нейния дисертационен труд „Сътрудничество между НАТО и ЕС за изграждане на Архитектура за сигурност в Европа (1992 – 2015)“ научната и образователна степен „доктор“.

София, октомври 2019

Рецензент: